

Leħen is-Socjetà Mużikali
San Lawrenz
Belt Vittoriosa A.D. 1883

#ilbandatalbirgu

Harga Nru. 131

SETTEMBRU - OTTUBRU 2022

Welcome to BeBirgu!

BeBirgu

BeBirgu is Birgu's newest place to be!
Situated in the completely renovated
SAN LAWRENZ Band Club at the Victory Square.

BeBirgu welcomes you every day of the year
for drinks and great food
served in a European Brasserie setting
with a nice lounge style open air patio.

BeBirgu, San Lawrenz Band Club
Victory Square, Birgu
Tel: 77220077 | E-mail: Ed@bebirgu.com

Olde City Pub *is the Best*

Restaurant, Take Away & Pizzeria

Prop. Michael Darmanin

99, St Lawrence Street, Vittoriosa

Tel: 21 663 614

Fava Woodworks Co. Ltd.

KW 17B, Corradino Industrial Estate, Paola

Tel: 2182 7650

Manufacturers of all types of Wooden Mouldings

*Showrooms at the Factory and
80, St. Joseph High Road, Hamrun*

SPECIAL PRICES FOR FURNISHED FLATS OWNERS

**Unlimited Designs...
...Within Your Budget**

Traditional, Classic & Modern Frames

- Swept Frames
- Customised Mirrors
- Prints
- Paintings
- Photos
- Posters
- Canvas / Stretching
- Mount Cutting
- Certificates & Diplomas
- Local & Foreign Artists
- Museum Glass
- Contract Works Undertaken
- Professional & Efficient Service Guaranteed
- Interior Designers Are Welcome

Specialising in Made-To-Measure Framing

Opening Hours:

Monday To Friday From: 7:00am Till 2:00pm

Saturdays By Appointment

www.gemelliframming.com

GEMELLI
FRAMMING

With Over 30
Years Experience

Contact Ray Or
Marianne
On 21 412 124
Or 99 495 263
Email: gemelliframming@gmail.com
1/2A Fl. 1st Fl. Pinto, Mosta

Socjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Il-Kelma tal-President

Bjorn Callus

I-10 t'Awwissu filghodu fejn lqajna lill-E.T. l-Kardinal Mario Grech fid-dahla ta' Beltna. Imma bla dubju ta' xejn, il-ġurnata l-iktar importanti mil-att mužikali hi dik tas-7 ta' Awwissu, fejn

il-Banda tagħna tellħet il-programm mužikali tant mistenni b'selezzjoni vasta ta' mužika. Vittoriosa in Festa 2022 kien memorablli fejji verament hadna lill-udjenza *Around the World in 80 Minutes*. Banda b'mužicisti ta' hila, bi spettaklu li jsahhar; u ta' dan żgur li ma nistax ma nirringrażżjax lis-surmast Jonathan Abela għal-livell ferm għoli li bih ingħataw l-eżekuzzjonijiet mill-banda tagħna, kemm fl-Akkademja tas-16 ta' Lulju kif ukoll fil-programm tas-7 ta' Awwissu.

Imbagħad hemm il-Banda għażiż tagħna, is-Socjetà Mužikali San Lawrenz. L-impenji li kellna f'dawn l-ahhar xahrejn, kienu kbar u bla dubju ksirna r-rekord ta' servizzi li għamilna f'dawn l-ahhar 20 sena; fejn saru żewġ programmi kbar, tnejn oħra f'festi differenti u seba' servizzi relatati mal-festa ta' din is-sena. B'wiċċena minn quddiem, onorajna kull servizz bl-aqwa mod, speċjalment tal-Hadd 31 ta' Lulju fejn f'ammont kbir ta' festi u iktar minn 12-il banda madwar Malta, ahna kellna 2 baned, wahda Rahal Ġdid u l-ohra fil-Birgu; żewġ baned b'formazzjoni mill-aqwa u hoss kif għandu jkun.

Il-milja tal-Festi tal-100 Sena Palazzo Huesca gew iċċelebrati kif għandu jkun, fejn kellna Wirja Lawrenzjana, saret ikla socjali, Akademja Mužikali b'diversi xogħlijiet mill-aqwa ta' kompożituri diversi u bis-sehem tal-kor, fejn smajna mill-ġdid l-Innu l-Kbir lil San Lawrenz ta' Dalli, li dis-sena għalaq 50 Sena. Insemmi wkoll li żżanżu żewġ bnadar; wahda Maltija u l-ohra artistika għall-ahhar bl-emblema tal-isem l-antik tal-banda fuq l-arblu maġġuri. Gie wkoll restawrat l-arblu u mżejjen bi krucċetta li tixraq mal-faċċata maestuża ta' Palazzo Huesca. Dawn il-festi nħalqu b'marċi bi stil Venezjan, fejn fl-ahhar tiegħu ltqajna lill-E.T il-President ta' Malta li kixx irħama kommemorattiva fl-intrata tal-każin u wara segwa riċeivement. Celebrazzjoni ta' Anniversarju hekk importanti kif suppost, kif wara kolloks għandhom isiru l-affarrijiet f'dawn l-okażjonijiet speċjali.

Immedjatamente wara bdew l-impenji tal-festa, fejn dis-sena kellna iż-żejed mis-soltu. Il-banda kienet dejjem armata b'mod suprem fil-marċi l-kbar tagħna - tal-Antivigilja u t-Te Deum, banda li verament tixraq għall-festa. Nsemmi wkoll is-sbuhija tan-noti brijuži nhar Tislijet!

X'festa kbira kellna! Dan hu kultadd sabiex flimkien tellajna waħda mill-ikbar festi f'pajjiżna; festa kompluta minn kull att. Paxxejna lid-dilettanti tal-festi Maltin b'festa eżemplari fejn l-elementi li jiffurmaw il-Festa Maltija kienu l-priorità tagħna. Ma nistax ma nsemmix il-proġetti kbar li wettqu u żanżu l-kumitat Festi Esterri San Lawrenz, fejn paxxew l-ghajnejn fid-dahla tal-Birgu b'dak il-pavaljun u l-hames bnadar li ġew im-żanżin din is-sena. Żgur li haqqhom prosit kbira wkoll is-Seqżjoni Żgħażaq Palmiżi ghall-ispettaklu li tellħu kif ukoll ghall-kontribut kbir li jagħtu ghall-festa tagħna. L-Għaqda Piroteknika 10 ta' Awwissu għal-darb'ohra xegħlu s-smewwiet ta' fuq il-port ghall-gost u t-tifħir tad-dilettanti tal-piroteknika f'lejlet u nhar il-festa, bi spettakli mill-aqwa denji tal-festa kbira tagħna. U ma nistax ma nsemmix ukoll il-Grupp tal-Armar tal-Knisja, li flimkien mas-Sagristan, l-Arcipriet u l-Kapitulu, jżommu l-knisja fl-ahjar stat possibbli bl-isbah armar. It-tempju ta' Lorenzo hu wieħed mill-isbah li hawn f'pajjiżna, u grazzi ghax-xogħol kbir li jsir, dejjem jinżammlu fl-aqwa kundizzjonijiet.

Imbagħad hemm il-Banda għażiż tagħna, is-Socjetà Mužikali San Lawrenz. L-impenji li kellna f'dawn l-ahhar xahrejn, kienu kbar u bla dubju ksirna r-rekord ta' servizzi li għambilna f'dawn l-ahhar 20 sena; fejn saru żewġ programmi kbar, tnejn oħra f'festi differenti u seba' servizzi relatati mal-festa ta' din is-sena. B'wiċċena minn quddiem, onorajna kull servizz bl-aqwa mod, speċjalment tal-Hadd 31 ta' Lulju fejn f'ammont kbir ta' festi u iktar minn 12-il banda madwar Malta, ahna kellna 2 baned, wahda Rahal Ġdid u l-ohra fil-Birgu; żewġ baned b'formazzjoni mill-aqwa u hoss kif għandu jkun.

Il-milja tal-Festi tal-100 Sena Palazzo Huesca gew iċċelebrati kif għandu jkun, fejn kellna Wirja Lawrenzjana, saret ikla socjali, Akademja Mužikali b'diversi xogħlijiet mill-aqwa ta' kompożituri diversi u bis-sehem tal-kor, fejn smajna mill-ġdid l-Innu l-Kbir lil San Lawrenz ta' Dalli, li dis-sena għalaq 50 Sena. Insemmi wkoll li żżanżu żewġ bnadar; wahda Maltija u l-ohra artistika għall-ahhar bl-emblema tal-isem l-antik tal-banda fuq l-arblu maġġuri. Gie wkoll restawrat l-arblu u mżejjen bi krucċetta li tixraq mal-faċċata maestuża ta' Palazzo Huesca. Dawn il-festi nħalqu b'marċi bi stil Venezjan, fejn fl-ahhar tiegħu ltqajna lill-E.T il-President ta' Malta li kixx irħama kommemorattiva fl-intrata tal-każin u wara segwa riċeivement. Celebrazzjoni ta' Anniversarju hekk importanti kif suppost, kif wara kolloks għandhom isiru l-affarrijiet f'dawn l-okażjonijiet speċjali.

Immedjatamente wara bdew l-impenji tal-festa, fejn dis-sena kellna iż-żejed mis-soltu. Il-banda kienet dejjem armata b'mod suprem fil-marċi l-kbar tagħna - tal-Antivigilja u t-Te Deum, banda li verament tixraq għall-festa. Nsemmi wkoll is-sbuhija tan-noti brijuži nhar Tislijet!

Werrej

Il-Kelma tal-President.....	3
Mill-Pinna tas-Segretarju.....	5
Int Tghid ir-Rużarju.....	6
Ir-Rabta tal-Birgu mal-Komunità Greco-Kattolika.....	7
Tagħrif mill-Kċina.....	10
Leonard Bernstein.....	11
Wirja dwar San Lawrenz fil-Każin tagħna fl-okkażjoni tal-Mitt Sena mix-Xiri ta' Palazzo Huesca.....	13

Editur

Simon Farrugia

Riklami

John Attard
Simon Farrugia
Lawrence V. Farrugia

Proof Reading

Adrian Vella

Ritratti

Melvin Degiorgio
Noel Gauci
Lawrence Parascandolo
Elton J. Randich
Gabriel Treeby Coleiro
Andre Xuereb

Ritratt Faċċata

Stampat

BONNICI'S PRESS EST. 1924

36, Triq San Pawl, Valletta
Tel: 2122 4607 Mob: 9987 0603
E-mail: emibonnici@gmail.com

PJAZZA REGINA VALLETTA

Everybody's Centrepiece

DELICATA
Family Winemaker
Since 1907

Mill-Pinna tas-Segretarju

jikteb Simon Farrugia

Wara nuqqas ta' sentejn iccèlebrajna festa kif jixraq lill-Patrun tal-Belt Rebbieha San Lawrenz. Kienet festa li rajna r-ritorn ghan-normalità. Iżda ma' kienetx festa bhas-soltu kif konna nafuha, kienet festa hafna akbar mis-soltu. Il-poplu Vittoriosan li tant għandu għal qalbu lil San Lawrenz irrikorra bi ħġaru għal dawn il-festi. Aktar minn hekk il-Maltin u t-turisti attendew b'folol kbar sabiex qasmu dan il-ferh magħna.

Iva, kienet festa akbar mis-soltu peress li l-programm imhejji kien wieħed vast hafna. Fil-fatt il-Banda tagħna, li qatt ma' cahdet l-isem propriu tagħha iżda li fl-1978 għażżelet li żżomm il-Patronaġġ tad-Duka ta' Edinburgh iżda tibdel l-isem ghall-aktar żewġ ismijiet li tant inhobbu, San Lawrenz u l-Belt Vittoriosa, kienet attivitħ b'numru rekord ta' servizzi. Tant hu hekk li fit-8, 9 u 10 t'Awwissu għamlet servizzi filghodou sabiex tkompli tkabbar din il-festa tant popolari. Id-definizzjoni ta' popolari hija dik li jiġu n-nies għal kull attivitħ, kull ġurnata. Ghax x'jiswa li tipprova tagħmel attivitħ u l-poplu, kemm Vittoriosan kif ukoll Malti jibqa' jabbandunak. Dan mhux il-każ tagħna għax ġurnata kienet aquwa mill-ohra.

F'nofs Lulju s-Socjetà tagħna fakkret il-mitt sena minn meta nxtara Palazzo Huesca preċiżżament fid-19 ta' Lulju, 1922. Kienu hamest ijiem ta' festi fejn fost ohra jnspikkaw l-Akkademja Mužikali li saret fil-Kollegġjata nhar is-Sibt 16 t' Lulju u l-Marċ Venezjan li sar propju fil-ġurnata tad-19 ta' Lulju fejn wara l-President ta' Malta George Vella kixef monument kommemorattiv fl-intrata principali ta' Palazzo Huesca. Festi li komplew ikabbru isem is-Socjetà u l-Banda tagħna. Il-Banda tal-Birgu li hija l-ambaxxatriċi ta' din il-Belt li tant inhobbu.

Matul dawn l-ahħar xħur l-hidma mill-membri tal-Kumitat u anki xi volontieri ohra kienet wahda kbira hafna. U hawn nixtieq nirringrazza lil kulhadd fejn minn qalbhom xi kultant taw aktar milli kienu jifilhu. Grazzi wkoll tmur lill-bandisti tal-post li attendew ukoll għas-servizzi tal-banda kemm fil-granet tal-festa kif ukoll dawk li kellna barra l-Birgu f'numru ta' festi madwar Malta. Iva, din is-sena għal darb'ohra ser ikollna rekord ta' servizzi ghax il-hoss tal-Banda tal-Birgu jinstema' matul it-tnejx il-xahar fil-Gżejjer Maltin.

Kien ta' pjacir kbir ukoll li nghaqdu mal-Banda tagħna sitt bandisti godda. Dan huwa frott il-hidma u l-investimenti li sar matul dawn l-ahħar snin fl-iskola mužikali tas-Socjetà tagħna. U fis-snin li ġejjin jekk Alla jrid sejrin inkomplu naraw aktar bandisti jingħaqdu mal-Banda tal-Parroċċa. Dan mhux b'xi kumbinazzjoni iżda l-istruttura li hloqna taht il-gwida tas-Surmast u Kap tal-Iskola Mužikali Jonathan Abela hija wahda soda u professjoni. Tant hu hekk li qed jiġu studenti anki minn barra l-Birgu biex jitgħallmu din l-arti mužikali fi hdan is-Socjetà tagħna.

Harsitna issa tmur lejn is-sena li ġejja fejn wara ffit mumenti ta' mistrieh digħi bdejna nahsbu fuq dak li ser nippjanaw u nwettqu. L-2023 hija s-sena li sejrin inkunu qed

infakkru l-140 mit-twaqqif tal-Ewwel Banda fil-Belt Vittoriosa. Ghax ahna l-ewwel f'kollox, imbagħad inħallu lil haddiehor isegwi l-passi tagħna minkejja li l-passi tant huma ġgantieski li jišpiċċaw fid-dell tagħhom. Żgur li ser inkunu qed nagħmlu Programm Mužikali speċjalistici sabiex infakkru din l-okkażjoni importanti. Barra minn hekk il-proġetti f'Palazzo Huesca mhux ser jonqsu fejn bhalissa qiegħdin naħdmu sabiex niffinalizzaw il-pjanijiet tagħna.

Mil-lat amministrattiv nieħdu pjacir ninnotaw li ftit qabel il-festa żidiedu żewġ membri ohra fil-Kumitat filwaqt li ninsabu fil-faži ta' konklużjoni ma' xi persuni ohra sabiex il-Kumitat ikompli jikber u l-hidma tinfirex aktar. Huwa sabih ukoll li żidna l-preżenza femminili fil-Kumitat Ċentrali.

Nemmen li ninsabu mixjin fid-direzzjoni t-tajba fit-triq li ser twassalna għal aktar suċċessi. Ejjew inkomplu naħdmu sabiex il-Banda Vittoriosana San Lawrenz tibqa' fost l-ewlenin f'pajjiżna filwaqt li s-Socjetà Mužikali San Lawrenz tkompli tkun xempju ta' tmexxija serja u soda u eżempju għal għaqdiet ohra.

Socjetà Mużikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Inti Tgħidu r-Rużarju?

Minn Patri Martin Mamo OFMCap.

Kemm hija haġa sabiha meta tisma' lil xi persuna tghid li thobb titlob ir-Rużarju. Jien nipprova kinxandru kemm niflah lill-poplu t'Alla għax naf kemm grazzji jinqalghu mingħand il-Madonna meta wieħed jitlob ir-Rużarju. Tant qaddisin saru qaddisin proprju ghax kien jhobbu t-talba ta' Marija Santissima, li tant tistenna biex nitolbu kuljum. San Ĝorġ Preca kien jghid li l-Madonna tistenna r-Rużarju sa nofsilejl kuljum.

Semmejt lil Dun Ĝorġ Preca, fil-fatt dan kien apostolu kbir tar-Rużarju Mqaddes. Kien jirrakkonta li darba meta kien qed jitlob għal ruh oħtu Antonia li kienet akbar minnu u li mietet żagħżugha fl-1909, din oħtu dehriktu ffit wara mewħtha u waqt li ndikatlu bis-subgħa l-wernej tal-lemin il-kuruna mdawwra ma' idha x-xellugija, qaltru b'vuċi čara; '*Ġorġ lili din il-kuruna salvatni*'. Wara dik l-esperjenza, Dun Ĝorġ aktar fehem il-valur tar-Rużarju u qataġħha li jixerred kemm jiflaha id-devozzjoni lejh. Kien għalhekk li mhux biss ipprietka r-Rużarju bil-fomm u fl-ittri tiegħi, imma wkoll ippubblika ktieb fuq din it-talba għażiżha tal-Madonna u wkoll kiteb katekeži qasira dwar ir-Rużarju. Kien jghid li l-Madonna tat lid-dinja r-Rużarju biex filwaqt li l-mohħ u l-qalb jintrefgħu f'Alla, il-bniedem jikseb li jehtieg għar-ruħ u ghall-ġisem.

Meta nitolbu r-Rużarju nkunu l-ewwel nett nitolbu lil Alla ma' Ommna Marija. It-talba tar-Rużarju hija ndirizzata lil Alla; '*Alla tagħha isma' t-talb tagħha...*' u Marija tkun qed titlob magħna, allura t-talba tagħha jkollha aktar forza. F'din it-talba nirrepetu diversi d-drabi l-Missiera, it-talba li tana Ģesù u diversi drabi aktar nirrepetu s-Sliema u l-Qaddisa. Nirrepetu wkoll il-Glorja fejn inkunu qed nantiċipaw dak li se nkunu qed nagħmlu fil-ġenna, billi nfahhru u niggħorifikaw lis-Santissima Trinità. Fuq kollox inkunu qed nimmeditaw l-20 misteru fejn fihom nimmeditaw il-ġrajjjiet mill-hajja ta' Ģesù, ta' Marija u anki ta' San Ġużepp. Dawn l-20 misteru huma mqassma f'tal-Ferħ li nimmeditawhom nhar ta' Tnejn u nhar ta' Sibt, tat-Tbatja li nimmeditawhom nhar ta' Tlieta u nhar ta' Ġimħa, tad-Dawl li nimmeditawhom nhar ta' Hamis, u tal-Glorja li nimmeditawhom nhar ta' Erbgha u nhar ta' Hadd.

San Ĝorġ Preca kien isejjah ir-Rużarju Mqaddes bhala skola ta' tagħlim. Proprju għalhekk wara li nsemmu l-misteru għandna nhallu pawsa ċejkna biex ikollna ċans nimmeditaw il-misteru. Dun Ĝorġ Preca kien jghid li tajjeb li nżommu xi xbiha jew stampa relatata mal-misteru biex jgħinuna nagħmlu l-kontemplazzjoni ahjar. Kien jghid ukoll li wara l-nsemmu l-misteru wieħed għandu jagħmel talba lill-Madonna relatata ma' xi virtu tat-tali misteru. Hekk pereżempju jekk nimmeditaw it-tieni misteru tal-ferħ; '*Meta Sidtna Marija marret iżżur lil qariba tagħha Santa Elizabetta* allura nitolbu lil Marija biex bhala nkunu karitattivi. Jekk nitolbu t-tielet misteru tal-ferħ; '*Meta Sidna Ģesù Kristu twieled fl-ġħar ta' Betlehem*' allura nitolbu lil Marija biex inkunu umli kemm nistgħu.

Huwa fatt kurjuż li t-tagħlim ta' Dun Ĝorġ Preca dwar ir-Rużarju huwa kollu fl-ittra Apostolika tal-Papa ġwanni Pawlu II li hareġ fis-16 ta' Ottubru 2002; '*Rosarium Virginis Mariae*' fl-okkażjoni tal-bidu tas-sena tar-Rużarju. F'din l-ittra l-Papa kien tagħna sett tal-5 misteri ġodda tad-Dawl biex jibdew jingħaddu kif digħi aċċentajt ffit qabel, nhar ta' Hamis u li dawn il-misteri ġodda San Ĝorġ Preca kien digħi ta lill-membri tas-Socjetà tal-Museum fl-1957 u li hu sejhilhom ukoll il-Misteri tad-Dawl. Dan ifisser li l-Papa ġwanni Pawlu II kien żgur ispirat minn Dun Ĝorġ Preca meta kien żied dawn il-misteri ġodda. F'kitba qasira li fiha kwotazzjoni ohra ta' Dun Ĝorġ hija din; '*Imbierek min jgħid bil-ġabru r-Rużarju għaliex l-għedewwa l-ebda īxsara ma jaġħimlu fir-ruħ tiegħi*'. Għalhekk inheġġiġ kom biex titolbu r-Rużarju kuljum kemm biex tfahħru lil Alla permezz ta' Marija 'mma wkoll biex permezz ta' Marija tinterċedu għal tant nies bħall-morda jew persuni li taf, li għandhom bżonn it-talb, u Marija titlob magħna għalihom.

Kunu Mberkin.

**Il-President u l-Membri tal-Kunitat
jawgħuraw lill-Arkivista tas-Socjetà Mużikali San Lawrenz
Chris Pisani u lill-mara tiegħi fl-okkażjoni
tat-tweliż tat-tifla Rebecca.**

Soċjetà Mužikali San Lawrenz
Belt Vittoriosa

Ir-rabta tal-Birgu mal-Komunità Greco-Kattolika L-ewwel parti

Kitba ta' George Agius

F'April li ghadda, fuq inizjattiva tal-Arcipriet il-Wisq Reverendu Dun Karm Busuttil, appoġġjat mill-Kapitlu u bl-approvazzjoni tal-E.T. Monsinjur Arċisqof Charles J. Scicluna, il-Knisja tat-Trinità Qaddisa li tinsab fi triq iċ-Ċentinarju tal-Parroċċa, għiet mghoddija ghall-użu tal-Parroċċa Griega-Kattolika f'Malta. Għaldaqstant wara nuqqas ta' kważi mitejn sena, fil-Birgu rega' hawn il-preżenza tal-ispiritwalità u tradizzjoni Biżantina.

Il-Knisja Greiga-Kattolika

Fi ħdan il-Knisja Kattolika Universali, minbarra l-Knisja Latina msejjha wkoll tal-ċċid li ahna naghmlu parti minnha, hemm tlieta u ghoxrin Knisja Kattolika ohra, imsejha "Knejjes Orjentali". Ghalkemm huma f'għaqda shiħa mal-Papa, madankollu dawn il-knejjes izommu r-riti u l-wirt spiritwali partikulari tagħhom. Hmistax minn dawn il-Knejjes, fosthom il-Knisja Griega-Kattolika, isegwu r-rit u t-tradizzjoni spiritwali Biżantina. Tnejeb niċċaraw ukoll li meta nitkellmu fuq Parroċċa fil-kuntest tal-Knisja Griega Kattolika, irridu nżommu f'mohħna li din titmxxa minn dak li jissejjah Papas li bil-Grieg tfisser "missier", imma fil-kuntest ekkleżjastiku għandha t-tifsira ta' "qassis"!

Il-Knisja Greiga Kattolika F'Malta

Fil-gżejjer tagħna t-tradizzjoni Biżantina tmur lura ghall-hames seklu wara Kristu, meta Malta u Sqallija kienu jagħmlu parti mill-imperu ta' Biżanzju, u għalhekk dawn il-gżejjer kienu jaqgħu taht il-ġurisdizzjoni ekkleżjastika Biżantina². Izda maż-żmien ir-rit Biżantin fil-knisja Maltija kellu jéedu postu għal dak Latin, minħabba li dawn il-gżejjer ma baqghux jaqgħu taht il-ġurisdizzjoni ekkleżjastika Biżantina, iżda bdew jappartjenu l-Knisja Latina.

Wara mijiet tas-snин minn meta ir-rit Latin fil-gżejjer tagħna, ha post dak Biżantin, dan tal-ahhar rega' tfaċċa f'pajjiżna fl-1530, permezz ta' komunità zghira ta' madwar 500 persuna li waslu Malta flimkien mal-Kavallieri ta' San Ģwann³. Dawn kienu familji Kattoliċi Griegi, li harbu mill-

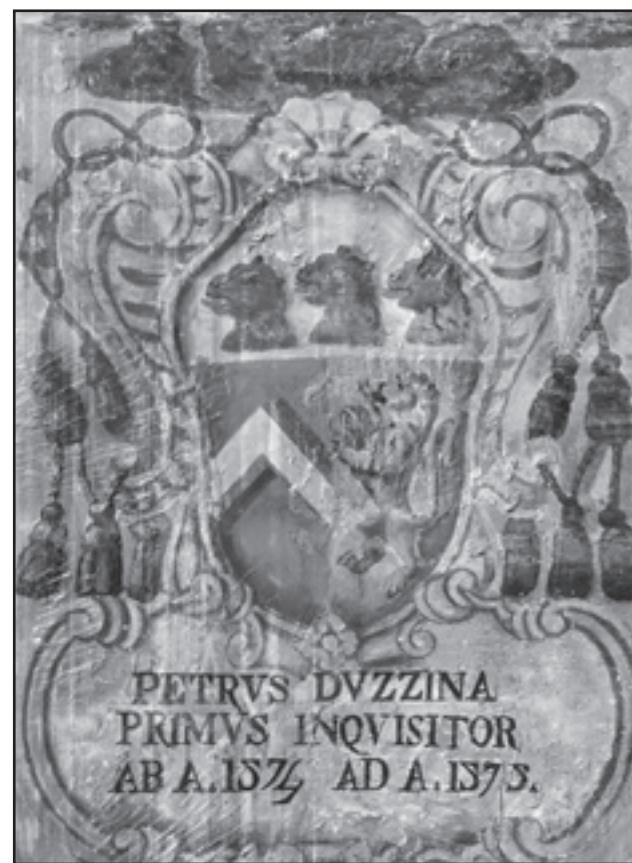
Il-Knisja tat-Trinità li għiet mogħoddija ghall-użu tal-Parroċċa Griega-Kattolika f'Malta.

gzira ta' Rodi, meta din waqghet f'idejn l-Ottoman fis-sena 1522. Bhall-kavallieri ta' San Ģwann, huma sabu fil-Birgu d-dar gdida tagħhom⁴.

Il-Vista Pastorali ta' Duzina u l-Knejjes Griegi fil-Birgu

Fir-rapport tal-Vista Pastorali li Mons Pietru Duzina għamel fil-Birgu fi Frar tal-1575, insibu li f'din il-Belt hu sab tliet parroċċi Greco-Kattoliċi tar-ri Biżantin. Huwa jsemmi li dawn il-parroċċi kellhom ghad-dispożizzjoni tagħhom tliet knejjes jew kappelli jiġifieri dik ta' Santa Katerina, li wara għiet iddedikata lil Sidtna Marija ta' Damasku, dik ta' Sant'Agata li aktar tard saret ta' San Nikola, u l-knijsa ta' San Nikola, li maż-żmien għiet iddedikata lil San Ġorġ Martri. Miżura importanti li hu ha fil-konfront ta' dawn it-tliet parroċċi hija dik marbuta mat-toritorju parrokkjali. Huwa assenja b'mod ċar il-konfini ta' kull parroċċa biex jevita l-kwistjonijiet li xi drabi kienu

L-arma araldika ta' Monsinjur Pietru Duzina li hemm fil-Piano Nobile tal-Palazz tal-Inkwizituri tal-Birgu

Soċjetà Mużikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

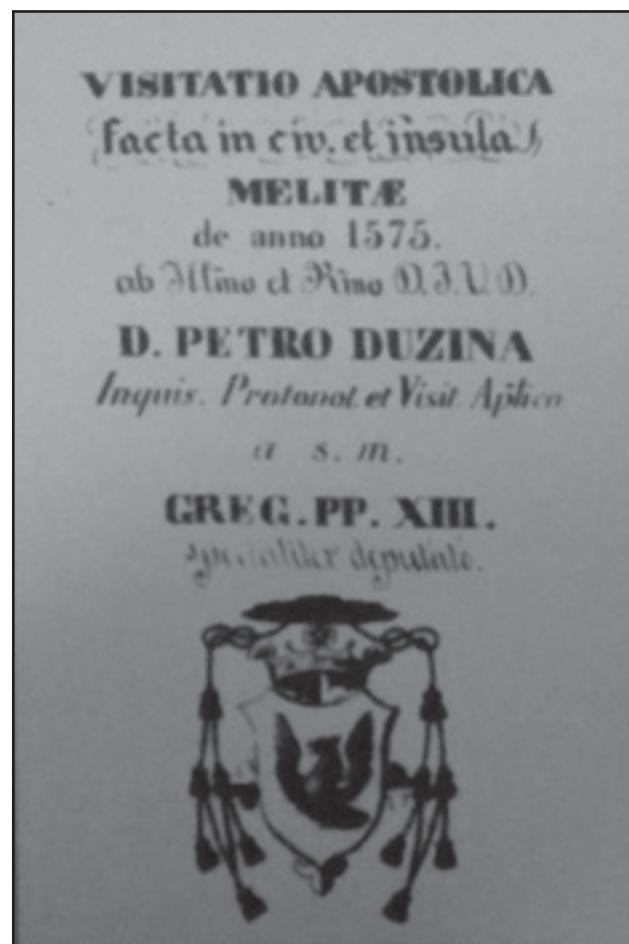
jinqalghu bejniethom⁵. Fir-rapport tal-vista ta' Duzina mhux biss insibu liema kienet t-tliet parroċċi Griegi-Kattoliċi u t-territorju parrokkjali tagħhom, imma nsibu minjiera ta' informazzjoni interessanti fuq kull wahda minnhom, għalhekk issa ser nislett xi fit-punti ta' interress fuq kull Knisja Parrokkjali Griega.

Il-knisja ta' San ġorg

Ser nibda bil-Knisja ta' San ġorg li minn dak li kiteb Duzina nafu li kienet qrib il-bieb ewlieni li minnu kont tghaddi biex tmur għal 'La Burmla'. Hawn tajjeb inżommu f'mohħna li f'dawk iż-żminijiet id-dahla tal-Birgu ma kinitx bit-tliet mini kif nafuha llum. Id-dahla li naraw llum saret fi żmien il-Gran Mastru De Vilhena madwar mijha u hamsin sena wara l-vista ta' Duzina⁶. Din il-knisja originarjament kienet iddedikata lil San Nikola, iż-żda maž-żmien, ġiet iddedikata lil San ġorġ Martri. Skont ir-rapport tal-vista ta' Monsinjur Duzina, din il-knisja kienet beneficiat perpetwu tal-kavallier Frà Joannes Annotus Bosio, li minn dak li kiteb Duzina, jidher li ma kinitx tinżamm fl-ahjar kundizzjoni ghax dan il-kavalier jingħad li kellu idejh iebsa. Għaldaqstant Mons Duzina ordnalu jiehu hsiebha aktar u jara li jsir it-tindif meħtieg. Mir-rapport ta' din il-vista nafu li fis-sena 1575 din il-parroċċa kienet tiġib fiha 21 familja u l-Papas tagħha kien Menoli Metaxi. It-territorju parrokkjali assenjat lilha kien jibda mid-djar faċċata tal-knisja tal-Lunzjata, jibqa' sejjjer sal-Armerija u jintemm kif jibdew it-toroq tal-Mandraġġ⁷.

L-ikona tal-Madonna Damaxxena li ingħabett minn Rodi. Illum meqjuma fil-Knisja tal-Griegi Kattoliċi tal-Belt Valletta.

Ir-rapport tal-Vista tad-Delegat Apostoliku
Monsinjur Pietru Duzina

Il-knisja ta' San Nikola

It-tieni knisja parrokkjali Griega fil-Birgu li ser nagħti xi hjel dwarha hija dik magħrufa bhala ta' San Nikola li kienet fl-inħawi fejn illum hemm Café Du Brazil. Din originarjament kienet iddedikata lil Sant'Agata u ġiet mogħtija lill-Griegi mill-Kappillan ta' San Lawrenz. Għal snin twal din il-knisja tmexxiet mill-Papas Stimati Metaxi. Kien dan il-Papas li wara li waqqa' l-knisja l-antika ta' Sant Agata, beна oħra ġidida li ġiet iddedikata lil San Nikola. Fl-1575 din il-knisja ghaddiet għand ibnu, il-Papas Angelino. Dan il-Papas jidher li ma kellux dħul suffiċċenti biex jgħix b'mod diċċenti, ghajnej xi għotjiet żgħar minn xi funeral u xi quddies b'suffraġju ghall-nejt. Għalhekk kien kostrett jaħdem bhala argentier billi jagħmel il-figuri tal-wegħdiet u anke jhit l-abbi sagħi. F'din il-knisja, f'kaxxetta tal-injam magħluqa f'relikwarju tal-fidda kien hemm relikwija tad-driegħ ta' Santa Teociste, li kienet ingħabett minn Rodi min-nobbl Nicola Procatumeno. Din aktar tard kienet ittieħdet fil-knisja parrokkjali tad-Damaxxena fil-Belt Valletta. Sfortunatament illum, hadd ma jaf x'sar minnha. Mons Duzina kien qiegħed taħbi il-harsien ta' din il-parroċċa 19-il familja, li kieno joqogħu fix-xaqliba ta' wara l-Collachio tul il-Mandraġġ u jaħlu sal-Pjazzetta. Din il-knisja li maž-żmien saret filjali tal-parroċċa ta' Damaxxena, iġġarrfet kawża ta' maltempa kbira u minflokha fis-seklu 19 nbena mahżeġ⁸.

Soċjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Il-knisja tad-Damaxxena

It-tielet Knisja Griega li ser nikteb fuqha hija dik ta' Damaxxena. Din il-parroċċa hija l-aktar wahda li damet tiffunzjona fil-Birgu, minn fost il-parroċċi Griegi u l-aktar wahda li għandna tagħrif fuqha. F'din il-knisja li proprjament kienet iddedikata lil Santa Katerina, kienet tqiegħdet l-ikona devota ta' Santa Marija Damaxxena, li l-Griegi kienu ġabu magħhom minn Rodi. Tajjeb niċċaraw ukoll li din il-knisja kienet tinfed mal-knisja tal-Viżitazzjoni, b'tali mod li kien qieshom knisja wahda. Fir-rapport ta' Mons Duzina nsibu li l-knisja tad-Damaxxena, kienet fiċ-ċimiterju ta' San Lawrenz. Huwa jgħarrrafna li din il-knisja ġiet mghoddija lill-Papas Giovanni Fastrino, mill-Kappillan tal-Birgu Dun Anton Vassallo, biex fiha jkun jista' jamministra s-sagamenti kollha, skont ir-Rit Biżżejt, kif ikkonfermat permezz ta' att pubbliku li sar fit-28 ta' Ġunju 1554. Iżda l-Kappillan Vassallo kien pogġa piżi fuq il-Papas ta' 32 tari fis-sena bhala kera. Ĝara iżda li waqt il-vista pastorali, Duzina sar jaf b'din il-kirja u immedjatamente iddiċċiara dan il-ftiehim null. Lill-Kappillan Vassallo ordnalu mhux biss li ma jitlobx aktar hlas ta' kera lill-Papas imma sahansitra ordnalu jroddlu lura l-flus kollha li kien irċieva mingħandu. Min-naha l-oħra biex il-parroċċa tal-Birgu żżomm id-dritt tal-pussess fuq din

il-Knisja, Duzina obbliga lill-Papas biex nhar il-festa ta' Santa Katerina jagħti lill-kappillan ta' San Lawrenz żewġ xemħġat, biex dawn jinx tgħelu waqt il-funzjonijiet solenni li kienu jsiru fil-knisja ta' San Lawrenz f'gieħ Santa Katerina. Il-parroċċa tad-Damaxxena fl-1575 kienet tiġibor fiha l-34 familja li kieno joqogħdu fix-xaqliba li tibda mill-Pjazza u tkompli fit-triqat ta' wara l-Knisja tal-Lunzjata⁹.

Ikompli fil-harga li jmiss....

Endnotes

- 1 Martin Zammit, Programm tal-Festa San Lawrenz Vittoriosa, 2022, p. 47.
- 2 Martin Zammit, Programm tal-Festa San Lawrenz Vittoriosa, 2022, p. 47.
- 3 Martin Zammit, Programm tal-Festa San Lawrenz Vittoriosa, 2022, p. 49.
- 4 Stanley Fiorini, Triple Strand of the Liturgical Tradition of the Church in Malta: Byzantine, Roman, Gallican Rites, Melita Theologica 63/2 2013, pp.10-11.
- 5 Anton Attard, Il-kult u l-knejjes tar-rit grieg fil-Birgu, Programm tal-Festa San Lawrenz Vittoriosa, 2017, p.127.
- 6 Stephen Spiteri, Pajjiżna nr 54, p.7.
- 7 Arkivju Kollegġjata San Lawrenz Vittoriosa, Vista Pastorali ta' Monsinjur Pitru Duzina.
- 8 Anton Attard, Il-kult u l-knejjes tar-rit grieg fil-Birgu, Programm tal-Festa San Lawrenz Vittoriosa, 2017, p.131.
- 9 Gius. Porsella Flores, Knejjes li ma għadhomx jidħru ġewwa l-Birgu, Veritas press 2002.

100 Sena Palazzo Huesca

L-E.T. l-President ta' Malta Dr. George Vella jikxef irħama li tfakkar il-100 Sena minn meta missirijietna akkwistaw is-sede tal-Każin tas-Soċjetà Mužikali San Lawrenz, illum magħruf bhala Palazzo Huesca.

L-Akkademja Mužikali li saret nhar is-Sibt 17 ta' Lulju fl-okkażjoni tal-100 Sena mix-xiri ta' Palazzo Huesca.

Socjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Tagħrif mill-Kċina

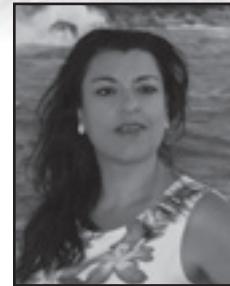
minn MaryRose Gauci

MENU MINN MADWAR ID-DINJA – L-ALĞERIJA

Harira- Soppa tat-tadam

Ingredjenti

½ kilo haruf jew ċanga mqatta' biċċiet
 Basla mqatta'
 3 sinniet tewm
 2 mgharef żejt taż-żebuga
 Qgarbagħlija kbira mqatta'
 3 karrotti
 3 tadamiet
 60gr lentils
 240gr ciċċri niexfa mxarrba matul il-lejl
 Mgharfa kunserva
 Kuċċarina paprika
 ¼ kuċċarina bżar iswed, trab tal-ginger, kemmun u kosbor
 ⅓ kuċċarina Turmeric u cinnamon,
 Mgharfa dqiq
 Tursin
 Melh kemm tiggosta
 Ilma
 Lumija mqatta' flieli

Metodu

Xarrab iċ-ċiċri fl-ilma minn lejl qabel. Aghalli t-tadam u qaxxar il-qoxra. Poggi ż-żejt f'taġen fuq nar baxx, žid il-laham, it-tursin u l-haxix kollu. Hawwad ftit għal xi minuta, žid il-kunserva u l-hwawar kollha. Nehhi l-laham mit-tahlita. Żid l-ilma u l-lentils mat-tahlita tal-hwawar u l-haxix. Sajjar għal 20 minuta f'taġen iehor kompli sajjar il-laham flimkien mac-ċiċċri għal 40 minuta fl-ilma bi ftit melh. Meta l-haxix ikun sar ithan bi blender. Erga' itfa' fuq nar baxx, žid il-laham u ċ-ċiċċri bl-ilma b'kolloks li tkun sajjart bih. Żid mgharfa dqiq u filwaqt li dejjem thawwad, kompli sajjar għal xi kwarta fuq nar baxx sakemm ikollok soppa kremuża. Servi bit-tursin imqatta' u flieli tal-lumi.

Dolma – Haxix mimli bil-laħam

Ingredjenti ghaz-zalza

Basla żgħira
 Mgharfa tewm mithun
 2 mgharef żejt taż-żebuga
 Kuċċarina melħ u bżar
 Hwawar: Ras al hanout, tumerik, ginger, kemmun, coriander, tursin u kilantro mqatta'
 2 weraq tar-rand
 250gr ciċċri mxarrba minn lejl qabel
 5 patatiet
 2 bżariet hodor
 2 qlub tal-qaqoċċ

Għall-mili

½ kilo kapuljat
 Basla żgħira
 Kuċċarina tewm
 2 mgharef ross
 2 mgharef tursin u kilantro
 Mgharfa ġobon tal-hakk
 Bżar u melħ
 ½ kuċċarina ġingħer, turmerik
 ¼ kuċċarina ras al hanout, kosbor, kemmun u paprika
 Bajda mhabbtta

Metodu:

Hallat flimkien l-ingredjenti kollha tal-mili aghħiġihom bil-plastik u poġġihom fil-friġġ. Ghaz-zalza qalli l-basal u t-tewm fiż-żejt. Żid il-hwawar, sajjar għal xi 2 minuti, žid iċ-ċiċċri. Żid biżżejjed mishun sakemm l-ingredjenti jkunu kollha mgharrinq. Hallih jiiftah jagħli u wara naqqas in-nar u kompli sajjar.

Issa pprepara l-haxix, qaxxar, ahsel u xxotta l-haxix li se timla. Haffer fin-nofs tal-patata permezz ta' kuċċarina, il-bżar ahdar aqsmu min-nofs u naddfu miż-żerriegħa, il-qlub tal-qaqoċċ aghħallihom fl-ilma mielha għal 5 minuti. Imla l-haxix kollu bit-tahlita tal-mili.

F'reċipjent itfa' t-tahlita taz-zalza fil-qiegħ u poġġi l-haxix mimli fuq iz-zalza. Żid ftit mishun maz-zalza, aqħetti u sajjar għal nofsiegħha fuq nar baxx.

Makroud - Imqaret tal-lewż

Ingredjenti għall-ġħaż-ġħażina

960gr smid
 115ml żejt
 120gr marġerina
 Ftit melħ
 70ml ilma fietel
 Mgharfa ilma żahar
 4 mgharef dqiq
 2 kuċċarini vanilla

Għall-mili

500gr lewż mithun
 300gr zokkor
 Mgharfa vanilla
 Niskata cinnamon mithun
 Ftit essenza tal-lewż

Għasel

3 mgharef ilma żahar
 500ml żejt ghall-qali
 2 mgharef gulġlien

Metodu:

Hallat l-ingredjenti kollha tal-ġħażina u fforma għaż-ġħażina lixxa u halliha tistrieh ghall-inqas sagħtejn. Ghall-mili hallat l-ingredjenti kollha flimkien. Ifta l-ġħażina mit-tul u poġġi t-tahlita tal-mili fuq naha minnhom. Aghlaq l-ġħażina u aghfas b'subghajk. Aqta' f'forma ta' maqrut.

F'taġen saħħan iż-żejt sabieq taqli l-imqaret. Malli tneħhi l-maqrut miż-żejt ixxotta b'kitchen paper u wara itfa' l-maqrut fit-tahlita tal-ħasfel u l-ilma żahar li tkun saħħant minn qabel. Irrepeti l-proċess u fl-ahhar żejjen bil-ġulġlien.

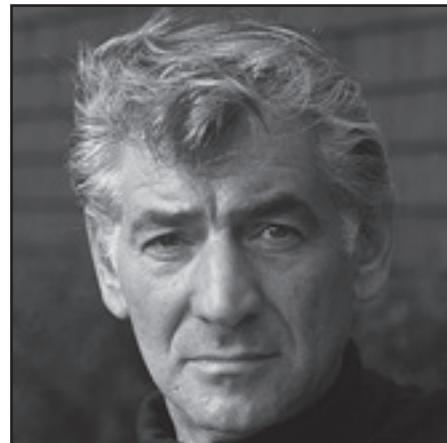
Leonard Bernstein

minn Christopher Pisani - Arkivista

X'festa kellna! Iva, ahna l-palmiži għamilna festa KBIRA! U qisu fil-Birgu mhux kulhadd jaf x'jiġifieri festa. Festa tkun meta jkollok in-nies, meta jkollok il-banda tagħmel l-aqwa program fuq l-isbah planċier, meta tifqa' l-Port il-Kbir bin-nar, meta l-armar ikun tal-injam u mhux tal-fiberglass, meta l-armar ikun serju u sura u mhux tal-habba gozz, u meta jiġu n-nies minn barra l-Birgu u jgħidulek li l-festa tal-Birgu hija fl-10 t'Awwissu, il-bqija, fiera. Il-Malti jghid, tgarax ġebel jekk għandek id-dar tal-hiegħ. Każin huwa każin meta jkun mifquġi bin-nies kuljum. Planċier huwa planċier meta jkun tiegħek u jkun mahdum b'maestrija kbira u mhux mikri, festa tkun festa meta jkun hemm in-nies u mhux banda biss. Ta' kull sena l-istess storja, imma qatt ma jitgħallmu. Tant kemm ma jitgħallmux, li anke l-program mužikali tal-festa kkupjat. Le? Is-sena kienet 2018 meta l-Banda tal-Birgu tellghet il-program *Vittoriosa in Festa* bit-tema *Clash of the Centuries*, fejn is-Surmast Mro. Jonathan Abela u l-Assistent Surmast ta' dak iż-żmien Mro. Francois Borg taw tħġoma tas-suċċessi mužikali f'dawn l-ahħar 100 sena. Fih dan il-program kellek lil Mro. Abela jidderiegi s-suċċessi mis-snin 50 sa 80, u Mro. Borg jidderiegi s-suċċessi mužikali l-aktar riċenti. Umbagħad min jikkopja...

Wieħed mill-aqwa diretturi orkestrali li qatt ghex fuq did-dinja huwa bla ebda dubju Leonard Bernstein. Il-kwalitajiet li kelli fid-direzzjoni kienu kbar. Bernstein tista' prattikament tqabblu ma' Toscanini, Muti, Jarvi, Mehta, von Karajan, Barenboim, Abbado, Levine, Solti u Rattle. Personalment, nistqarr magħkom li meta nfittex xi silta mužikali klassika għal waqt li nkun qed naħdem fuq xi *assignment*, nifprova nfittex l-eżekuzzjoni ta' wieħed minn dawn id-diretturi li semmejt, ghalkemm il-preferenza dejjem taqa' fuq Bernstein, von Karajan, Jarvi jew Abbado. U biex inkompli fuq dan l-argument ta' diretturi orkestrali, ma' dik il-lista li semmejt hallejt barra (apposta) lil wieħed partikolari... Gustav Mahler. Imma Mahler kbir wisq biex jissemma ma' dawk in-nies. Nistħajjal kom tgħidu, 'mela min hu dan Mahler?'. Personalment, tħalli limi lil Mahler ma tistaqix min hu, imma tistaqsi jekk kienx hawn ġenju mužikali tal-livell tiegħu. Imma ha nieqaf hawn fuq Mahler u nwegħdkom li xi darba nlaqqakom mieghu. Anzi, anke max-xogħlijiet tiegħu.

Bernstein twieled ġewwa Lawrence, f'Massachusetts fil-25 t'Awwissu 1918. Meta twieled ingħata l-isem ta' Louis minhabba l-pressjoni fuq il-ġenituri tiegħu minn nanntu. Ommu u missieru kellhom dixxendenza Ukrena-Lhudja. Jennie u Samuel Joseph kienu immigranti minn Rovno (L-Ukrajna). Samuel, kien is-sid ta' kumpanija bl isem ta' *The Samuel Bernstein Hair and Beauty Supply Company*. Kienet kumpanija li żammet il-familja Bernstein f'kumdità meta l-Great Depression Amerikana kienet fl-aqwa tagħha.

Ta' età żgħira, Bernstein kien misthi hafna, iżda beda n-namur mal-mužika meta zижuh kien ta' lil familtu pjanu antik. Beda jistudja l-pjanu u fl-ahhar, wara l-mewt ta' nanntu, ta' sittax-il sena biddel ismu għal Leonard, wara kollox, kif kulhadd kien jgħajjal. Wara li familtu marret Boston, Bernstein kompla l-istudji tiegħu ġewwa *Boston Latin School*. Huwa ggradwa fis-sena 1935. Minn hemm, huwa mar ikompli l-istudji tiegħu ġewwa *Harvard University* fejn hemm studja *business management*. L-istudju fil-mužika kompla meta Bernstein mar jistudja ġewwa *Curtis Institute* fl-1939. Fis-sajf ta' wara, huwa Itaq'a ma' Serge Koussevitsky li ddeċċieda li jieħdu taht it-tutela tiegħu. Sentejn wara, fuq insistenza ta' Koussevitsky, Artur Rodzinski hatar lil Bernstein assistant direttur orkestrali tan-New York Philharmonic. Għalkemm kienet sorpriża, kienet sorpriża ikbar meta f'Novembru tal-1943, f'inqas minn 24 siegħa notifikasi, huwa mar bhala sostitut għal Bruno Walter fejn idderiega programm impenjattiv ferm-Carnegie Hall. L-udjenza dakħin rat stilla mužikali tidderiegi. L-ghada fil-front page tan-New York Times kien hemm paġna shiha ta' tifħir għal Bernstein. Dan il-program kien il-bidu tal-karriera u l-fama tiegħu. Fis-snin ta' wara, Bernstein kien mistieden jidderiegi diversi orkestri madwar l-Amerika sakemm fl-1958 inhatar direttur orkestrali tan-New York Philharmonic. Ta' min jghid li fl-1946, Bernstein idderiega ghall-ewwel darba orkestra barra mix-xtut Amerikani, u din kienet il-filarmonika tar-Repubblika Čeka. Sena wara, huwa dderiega l-Orkestra Filarmoñka Izraeljana ġewwa Tel Aviv.

Bernstein ikkompona diversi xogħlijiet, fosthom is-sinfoniji *Jeremiah, Age of Anxiety*, u *Kaddish*. Iżda Bernstein jibqa' mfakkar ghall-musicals ta' Broadway li kkompona, fosthom *On the Town*, *Wonderful Town*, u *Candide*. *West Side Story* huwa probabbilment l-iktar xogħol famuż tiegħu u li akklama tifħir internazzjonali għalihi. Fl-1971, Bernstein ikkompona xogħol interessanti ferm-bl-isem *Mass: A Theatre Piece for Singers, Players, and Dancers*. Din indaqket ghall-ewwel darba ġewwa *Kennedy Center* f'Washington. Humphrey Burton kien ikkummenta li dan kien l-iktar xogħol li kien għaqqd ix-shows ta' Broadway ma' dak ta' *Concert Hall*. Infatti, din il-kompożizzjoni kellha fiha siltiet rock, blues u gospel. Sena wara, din il-kompożizzjoni indaqket ġewwa Broadway. Bejn l-1974 u l-1984, Bernstein ikkompona numru ta' siltiet fosthom Dybukk, *1600 Pennsylvania Avenue* u *A Quiet Place*. Dawn kollha ġew imfahħra għas-suċċess tagħhom. Iżda Bernstein kelli fama internazzjonali wkoll li kienet qiegħda tigħi warajh. Fl-1980, Bernstein idderiega programm fejn ikommemora l-40 sena minn meta l-Amerikani tefgħu l-bomba atomika fuq Hiroshima. Għal din l-okkażjoni tella' program biex jingħabru fondi għall-kura tal-AIDS, u anke

Socjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

nhar il-Milded tal-1989, tella' program f'Berlin qalb iċ-ċelebrazzjonijiet tal-waqqa tal-hajt ta' Berlin. Fl-1990, huwa rritorna lura f'Tanglewood fejn fid-19 t'Awwissu huwa ta programm orkestral fil-post minn fejn kien beda l-karriera tieghu 50 sena qabel. Dan kellu jkun l-ahħar program tiegħu, peress li fl-14 ta' Ottubru tal-1990 huwa miet wara li tah attakk tal-qalb. Ta' min jghid li Bernstein indifen hdejn martu Felicia fil-Green-Wood Cemetery, Brooklyn New York.

Fuq nota personali, Bernstein kien iżżewwiegħ lil Felicia Cohn Montealegre fl-10 ta' Settembru tal-1951. Hemm min jghid li kien iżżewwiegħ biex jagħmel *bella figura* mal-bordijiet tal-orkestri li kienu konservattiv. Ittri li nkixfu wara l-mewt tiegħu juru li Bernstein kien omoresswali u li t-tnejn kienu jafu b'din il-hażja. Fil-bidu, iż-żwieġ tagħhom xorta b'xi mod jew iehor ma kienx ikrah peress li bejniethom kellhom tlett itfal, Jamie, Alexander u Nina. Fl-1976, kien iddecċieda li ma setax jaħbi iktar, allura telaq lil martu biex mar jghix mad-direttur mužikali tal-istazzjoni KKHI ta' San Francisco Tom Cothran. Is-sena ta' wara, Bernstein sar jaf li martu Felicia kienet mardet bil-kancer, u kien iddecċieda li jmur lura għandha biex jieħu hsiebha. Dam jieħu hsiebha sal-mewt tagħha sena wara fl-1978. Bernstein kemm-il darba kien qal li wara l-mewt ta' Felicia kien hass dwejjaq kbar ghall-mod

ta' kif kien ittrataha.

Fil-bidu, semmejt lil Mahler għal żewġ ragunijiet. L-ewwel wahda ghaliex huwa minnu li Mahler huwa wieħed mill-ġenji mužikali li qatt rat id-dinja li iżda mhux daqshekk magħruf, u t-tieni ghaliex Mahler kelli parti mill-hajja ta' Bernstein. Kien Bernstein li fl-1960 laqqa' l-mužika ta' Mahler mal-Amerikani. Ghall-kunċerti kienet ukoll attendiet Alma Mahler, il-mara ta' Gustav Mahler. Il-programm kien succcess, tant li kien irrekordja s-sinfoniji kollha ta' Mahler (10 sinfoniji) tul is-7 snin ta' wara. Ta' min jghid li Bernstein kien miġbud sew lejn Mahler tant li kien qal li lil Mahler jifhmu sew, u li qisu bħalu, maqbus b'żewġ persuni go ġisem wieħed; wieħed irid jidderiegi u l-iehor irid jikkomponi. Gibda lejn Mahler? Sal-mewt. Fuq il-qabar ta' Bernstein, wieħed għandu jsib ktieb (tal-irħam) li huwa l-partitura tas-Sinfonija numru 5 ta' Mahler u miftuh fuq l-Adagietto. Dan l-adagietto huwa r-raba' moviment mis-sinfonija u huwa x'aktarx l-iktar xogħol magħruf ta' Mahler. Togħma żgħira ta' Mahler, dan l-adagietto kien kanzunetta għal martu Alma u anke kien kiteb poema żgħira fejn jiddikkjara l-imhabba tiegħu lejha. Bernstein kellu għal qalbu lil Mahler, u dan jidher mill-eżekuzzjonijiet li Bernstein kien irrekordja waqt li kien qed jidderiegi l-mužika ta' Mahler. Personalment, tinduna bl-emożjonijiet u l-espressjonijiet ta' Bernstein meta kien jidderiegi silta ta' Mahler. Xi haġa impressionatni!

Wirja dwar San Lawrenz fil-Każin tagħna fl-okkażjoni tal-Mitt Sena mix-Xiri ta' Palazzo Huesca - Informazzjoni u Rakkonti

Fl-okkażjoni tal-100 sena mindu is-Socjetà tagħna xtrat F-is-sede tagħha f'nofs il-pjazza storika tagħna li llum sar jisseqjah Palazzo Huesca, lok dehen tal-banda tagħna saru bosta attivitajiet fosthom wirja dwar il-kult Lawrenzjan. Fost l-esbiti kien hemm numru ta' oggettli li nġiebu mill-membri li hafna minnhom għandhom hafna hwejjeg interessanti x'jirrakkontaw. U jien flimkien mad-direzzjoni ta' din ir-rivista hsibti li nġibu ghall-attenzjoni tagħkom xi whud minnhom. U dan dak li kellhom x'jgħidu. Pero qabel xejn tajjeb li naqraw x'kien il-ħsieb wara din il-wirja mingħand l-organizzatur stess.

Charles Callus

Għall-wirja l-kumitat iddecċieda li jafda din il-biċċa tax-xogħol lili fejn kont meħġjun minn Adrian Vella u John Attard, fost hafna aktar membri tal-kumitat, illi kollha taw xi daqqha t'id. Il-wirja nfethet fil-15 ta' Lulju u nghalqet ft-18 ta' Lulju, wara riċeviment li sar fl-okkażjoni tal-miġja tal-Excellenza Tieghu, il-President ta' Malta, Dr George Vella. Il-wirja kienet imqassma f'żewġ partijiet. L-ewwel parti kienet fit-tieni sular, fis-sular tal-arkivji. Hawnejk tpoġġew madwar 57 statwa ta' San Lawrenz li ġew minn postijiet varji, speċjalment mid-djar tan-nies tal-Birgu.

Statwi li spikkaw jinkludu statwi antiki li nstabu f'swieq fl-Ewropa, fosthom wahda tal-Professur Joe Galea, li nstabet f'suq fi Spanja u ohra tas-Sindku ta' San Lawrenz t'Għawdex, is-sur Noel Formosa, li nstabet f'suq f'Londra. Kellna esebituri li taw kontribut iktar milli mistenni bħal Clayton u Marco Agius, li ġabu l-kolleżżjoni tal-statwi ta' San Lawrenz tagħhom għal din il-wirja, fosthom statwa bin-niċċa b'kollox, li tintrama, fi żmien il-festa, fil-knisja Kolleġġjata ta' San Lawrenz. Kellna wkoll sezzjoni tal-wirja b'ogġetti gejjin mill-Mużew tal-Parroċċa. Fost ohrajn kellna l-gradilja u l-papoċċ l-antiki tal-istatwa ta' San Lawrenz. Fis-sala prinċipali, kellna kolleżżjoni ta' ogġetti li għandhom x'jaqsmu ma' kif issir il-festa ta' San Lawrenz ġewwa Huesca. Kellna filmati, li ġew editjati minn Adrian Vella u ritratti li ntbagħtu lilna mill-Assocjazzjoni Huesca, *Cuna de San Lorenzo*.

Sezzjoni ohra kienet fuq Ruma u l-postijiet li kellu x'jaqsam magħhom San Lawrenz. Din is-sezzjoni wkoll kellha filmati u ritratti tal-postijiet fejn San Lawrenz gie arrestat, ikkundannat, fejn ingħata l-martirju u fejn hu midfun.

Il-wirja kienet ta' succcess u kull min ipparteċipa jew gie jara, hareġ sodisfatt u niehu opportunità sabiex irrod hajr lil kull min ta seħmu.

Socjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Miriam u Alfred Gellel

Fl-okkažjoni tal-Wirja Lawrenzjana ahna f'isem il-familja Gellel sellifna ghall-wiri ritratt antik tal-Knisja ta'

San Lawrenz imżejna ghall-festa. Dan ir-ritratt kien ta' missierna, il-mibki Peppi Gellel li wara l-gwerra hadem kemm felah biex isebbah iktar il-Knisja tagħna b'ghadd ta' opri tal-fidda. Dan ir-ritratt tal-knisja Kollegġjata ta' San Lawrenz ittieħed wara l-1913. Dan ghaliex fil-korsija u fuq il-presbiterju jispikkaw il-pilastri li fl-1913, inksew bl-irham *diasporo rosso perlato*. Fuq dawn il-pilastri hemm is-slaleb tal-konsagrazzjoni bil-forma tas-salib tat-tmien ponot. F'dan ir-ritratt jidħru wkoll il-linef li kienu nxtraw mill-Bohemia fl-1896. Sfortunatament dawn il-linef spicċaw mirduma taht it-tifrik, meta waqt wieħed mill-attakki fuq l-HMS Illustrious intlaqtet is-sagristija. Jidħru wkoll xi whud mill-erbatax-il kwadru tal-Via Sagra li tptitru fl-1814 mill-Pittur Vittoriosan Giovann Battista Bonomo. Il-lampier li jidher fir-ritratt ġie inawgurat fl-1960 u kien thallas permezz tal-fondi li kien ġabar l-ġažiż missierna Peppi Gellel. L-appostli ta' fuq il-maġġur huma xogħol fl-injam ta' Marjanu Gerada, filwaqt li s-salib Biżżeantin jingħad li ngieb minn Rodi mill-Kavallieri. Jidher ukoll il-ventartal tal-fidda li jidu id-data tal-1732. Il-koppla li tidher fir-ritratt kienet disinn ta' Lorenzo Gafà u kienet tikkonsisti minn skutella u lanterna bit-twiegħi. B'xorti hażina fl-1941 waqt l-attakki tal-Illustrious din ġarrbet ħsarat kbar u fl-4 ta' April 1942 iġġarrfet.

Dan ir-ritratt hu għal qalbna hafna ghax l-ewwel nett ifakkarna fil-memorja tal-ġažiż Peppi li tul hajtu kollha impenja ruhu bis-shih biex ikabar id-devozzjoni lejn il-patrun tagħna Lorenzo fejn issa nittamaw li wara hajja sabiha ta' 106 sena qiegħed igawdih. Dan ir-ritratt ifakkarna wkoll il-ġoġjelli li kienet mogħniha bih il-knisja li sfortunatament intilfu bil-gwerra però bi pjaċir u sodisfazzjoni nghid li llum bil-hidma ta' nies li għandhom għal qalbhom il-knisja irkupraw it-telfien li ġarrab it-tempju tagħna u qed ikomplu jirrestawraw dak li għandna waqt li jidu opri godda u hekk ikomplu jghanu dan il-ġoġjell li halley missirijietna. Jidher li dan ir-ritratt ġie apprezzat hafna minn minn żar il-wirja.

Sehem il-Mużew tal-Parroċċa fil-Wirja Lawrenzjana organizzata mis-Socjetà Mužikali San Lawrenz – George Agius

Meta l-pandemija tal-COVID-19 waslet fil-gżejjjer tagħna, il-Mużew tal-Parroċċa bhal postijiet ohra tax-xorta tiegħu, kien kostrett jagħlaq il-bibien tiegħu għal żmien indefinit. Meta l-istorja tal-pandemija dehret li ser titwal, bdejt naħseb bejni u bejn ruhi, jekk din is-sitwazzjoni kinitx qed toffirlna l-opportunità li nagħtu tindifa tajba lill-Mużew u nippuruvaw norganizzaw xi ffit ahjar. Tkellimt mal-Arcipriet u l-kolleġi tas-Socjetà Storiko u Kulturali tal-Birgu biex nara x'jahsbu

u malli qsamt magħhom dak li kelli f'mohhi, mhux biss qablu, imma heġġuni biex infittu nibdew. Meta fittixt l-ghajnejha, għall-grazzja t'Alla kienu bosta l-persuni li aċċettaw li jgħi u hekk din il-holma setgħet titwettaq. L-esbizzjoni għiex organizzata ahjar, b'mod tematiku u aktar prezentabbli. Wahda mit-taqsimiet tematiki li fih il-Mużew hija dik dwar il-Kult ta' San Lawrenz, b'mod speċjali dwar l-istatwa titulari tal-Birgu. Meta Charles Callus u Adrian Vella avviċinawni biex jisselfu xi oġġetti mill-Mużew marbuta mal-istatwa ta' San Lawrenz, jien offrejtilhom li jieħdu l-artifatti u ritratti li hemm fis-Show Case dwar San Lawrenz. Dawn l-oġġetti jinkludu l-palma li kellha l-istatwa fl-imghoddi, iż-żarbun l-antik tal-istess statwa, il-mudelli tal-injam ta' tnejn mill-istatwetti li hemm fil-pedestall tal-fidda li huma xogħol ta' Abraham Gatt, anġlu żgħir li minn fuqu saru l-angli tal-fidda ta' fuq il-bradella u bosta ritratti antiki li fihom tidher l-istatwa titulari ta' San Lawrenz.

M'għandix dubbju li dawn l-oġġetti gew innutti b'ammirazzjoni minn kull minn żar il-wirja. Hawn niehu l-opportunità sabiex inheġġeg lill-Vittoriosani sabiex iżuru u juru interess fil-Mużew tal-Parroċċa. Ukoll li meta jkollhom xi emigrant qrabathom jew hbieb iżżuruhom jehduhom il-mużew tagħna biex jitgħallmu u hekk japprezzaw iktar x'għandna noffru

Gabriel Borda

Jiena esibejt statwa ta' San Lawrenz li missieri xtrali mill-Bażilika ta' San Lorenzo Fuori Le Mura ġewwa Ruma meta jien flimkien ma missieri morna ma grupp mill-Birgu ghall-Jum Dinji Lawrenzjan. Dan sehh f'April 2022, fejn għiex iċċelebrata festa kbira. Jiena u missieri, flimkien ma' numru ta' devoti lejn San Lawrenz u l-Arcipriet tagħna l-Kanonku Dun Karm Busut, hadna sehem ma' gruppī Lawrenzjani ohra minn madwar id-din ja kollha. Ghalija, din il-mawra kienet speċjali ghax kienet l-ewwel darba li tajt servizz t'abbati barra minn xtutna.

Fil-bidu taċ-ċeremonja hadna sehem bil-bandalora tagħna li tirrappreżenta lil San Lawrenz tal-Belt Vittoriosa ma' pajjiżi ohra. L-Arcipriet Dun Karm Busut ha sehem ma' sacerdoti ohra flimkien mal-Provinċjal tal-Bażilika waqt li saret Quddiesa solenni fuq il-qabar ta' San Lawrenz. Fl-ahhar tal-quddiesa, jien gejt mghotxi faxxa tal-abbat, hamra u safra u fuqha irrakkmat l-arma tal-Bażilika mill-Provinċjal tal-ordni fejn il-ġemha tan-nies bdew iċċapċepuli filwaqt li s-Sur Charles Callus għiex certifikat bhala l-Ambaxxatur Lawrenzjan ta' Malta. Fl-ahhar taċ-ċeremonja sar riċeviment kbir fil-kjostru tal-kunvent.

Gurnata qabel din il-festa, ahna l-Vittoriosani cċelebrajna quddiesa fuq il-qabar ta' San Lawrenz mal-Arcipriet tagħna. Din il-quddiesa għiex organizzata online u ngħaqdu magħna iż-żejed Lawrenzjani minn Malta. F'din il-mawra, żonna diversi

Socjetà Mužikali San Lawrenz

Belt Vittoriosa

Baziliċi ta' San Lawrenz fosthom fejn kien arrestat, fejn ha il-martirju, fejn hemm il-gradilja, fejn ġab it-teżori tal-knisja u fejn gie kkundannat ghall-mewt.

L-istatwa li hadt għal-wirja turi lil San Lawrenz bil-gradilja f'idu u fl-id l-ohra jżomm kaxxa li tirrappreżenta teżor u li qiegħed iżommha ma' qalbu. Din il-pożizzjoni turi kemm Lorenzo kien iħobb lil min hu batut u lil min hu fqir. L-istatwa fiha 30cm u hi magħmula mill-irham.

Il-mawra tagħna f'Ruma kienet esperjenza unika li tqanġal kull qalb Lawrenzjana Vittoriosan devot bħali. U għalhekk hassejt li nġib din l-istatwa għall-wirja ghax hekk b'dan il-mod għaddejt dak li hassejt lil kull min żar l-esibizzjoni.

JADON ANCILLERI

Minn mindu kont għadni zghir dejjem kont inhobb nilgħab bil-varri u bil-knisja. Meta bdejt nitfarfar fejn minbarra li dhalt abbat bdejt inkun hafna l-knisja nagħti daqqa t'id lis-sagristan u l-hena tiegħi nghin fil-gandlieri, xemgħat u fidda. Insomma dak kollu li jqabbadni Karmenu. U jien fortunat ghax għandi s-support ta' ommi u missieri li huma wkoll jghħin fil-knisja.

Għalhekk mhux haġa kbira li jien inhobb infaddal l-istatwi tal-qaddisin li huma f'daqs ta' minjatura. Kollha huma għal qalbi u kollha għandhom sinifikat, iżda l-iktar statwa għal qalbi, nahseb indunajtu liema hi, iva naturalment hi dik ta' San Lawrenz ovvjament! Normalment jien l-istatwi naqlaghhom bhala rigal, nghidu ahna, f'għeluq snini jew fil-Milied, sahansitra anke meta nghaddi minn xi eżami, imma l-vara ta' San Lawrenz li għandi jien għandha 'l fuq minn mijja u tletin sena. Sfortunatament ma nafx id-data eżatta, imma n-nanna hekk tħidli. Tħidli wkoll li kien għand il-bużnanna, li ilha nieqsa għal dawn l-ahħar hmistax-il sena. Tirrakkontali wkoll li l-bużnanna kienet tħidilna lin-nanna: "La mmut hudu inti lil San Lawrenz". Infurmat ukoll minn-nanna li din l-istatwa kienet terġa' tan-nannu tal-bużnannu. Lili din l-istatwa ta' San Lawrenz minn dejjem kienet taffaxxinani u kull darba li nkun għand in-nanna niffissaq ghajnejja fuqha u n-nanna tħidli, "eeee, dik la mmut jien toħroġ minn hawn, imbagħad hudha". Imma bħalma jaf kulhadd in-nanniet man- neputijiet ma jżommux kelmthom ... jew ejja npoġġiha hekk, kif nghidu bil-Malti, għiet ix-xoqqa f'moxta.

Riċentement fil-każin tas-Socjetà tagħna għiet imtella' wirja mill-habib tagħna Charles Callus biex tfakkar il-mitt sena tax-xiri tal-Każin u xtaqu li kull min għandu statwa ta' San Lawrenz id-dar jehodha Palazzo Huesca għall-wiri.

Ta' makkak li jien, f'qalbi għid: "Gewwa x-xileb ... Wenzu tan-nanna għal għandi." Fil-fatt fortunatament hekk ġara ghax in-nanna qaltli li nista' nżommu. Nassigurakom li d-dar qiegħed f'rökna specjalisti u bla dubju kif jixraq lill-kbir Lorenzu.

Apparti li għalija din l-istatwa ta' San Lawrenz għandha valur inspjegabbli u sentimental, s'intendi ghax għiet mogħtija lili mingħand in-nanna, iżda mhux biss, imma wkoll ghax minkejja li għaddew das-snin kollha minn fuqu għadha sabiha.

U jien kif wieghedt lin-nanna, li kif għożżitha hi, jien l-istess se nagħmel. Fuq dan żgur li ma għandix dubbju. Anzi mhux biss qiegħda mrekkna fir-rokna tad-dar tiegħi iżda ukoll qiegħda fl-iktar rokna kennija ta' qalbi.

Laurent Mifsud Darmanin

Għall-wirja tal-każin tal-banda jien għib 4 statwi ta' San Lawrenz mill-kolleżzjoni wiesa' u varjata li jien inżomm b'għożża kbira fid-dar tiegħi. Ftit minn dawn l-istatwi, l-iktar dawk tal-Ġimħa l-Kbira, dehru fuq programm tat-televiżjoni u darba ohra fuq programm fuq l-internet meta waqt il-pandemja kien qed ixandru ta' VSL Media mill-Youth Centre,

L-ewwel statwa li għib hija mudell tal-vara titulari tagħna. Din għiet mahduma minn artist mill-Birgu, Anthony Farrugia filwaqt li l-bradella nhadmet minn Joe Fardell.

It-tieni statwa li għib hija replika tal-istatwa simpatika ta' San Lawrenz jagħti d- dawl lill-ghomja li ahna ntellghu fuq il-kolonna fit-8 ta' Awwissu, l-Antivigilja tal-festa. Din l-istatwa li tikkonsisti f'4 persunaġġi, San Lawrenz il-figura principali mdawwar minn tliet 'teżori', l-ghama, iz-zopp u l-magħtub.

Esibejt ukoll żewġ statwi mahduma fuq il-vara titulari tal-Parroċċa Ghawdxija, wahda ixidd libsa hamra u l-ohra b'libsa safra. Dik bil-libsa hamra kont qlajtha f' għeluq snini meta ghalaqt 3 snin filwaqt l-istatwa ta' San Lawrenz ta' Ghawdex kienet tagħthieli ziti s-sorū, Milda Hili.

Profs Joe Galea

Għall-wirja tal-każin tal-banda tal-Birgu jien esibejt skultura li hi tal-injam magħmula minn zokk wieħed li għiet skolpita b'senħha kbira għan-nofis tas-seklu sbatax. Gie miżbugh b'żebha polikromatika u ndurat bid-deheb. L-iskultura turi lil San Lawrenz liebes id-dalmatika li jilbsu d-djakni u f'idu l-leminja qiegħed iżomm il-manku tal-gradilja tal-injam li mbagħad isserrah ma' siequ tal-lemin. Idu tax-xellug hija nofs magħluqa bħallikieku qiegħed iżomm ogħġett iehor. Dan l-ogħġett huwa mingħajr dubju l-palma tal-martri li billi tħinsab nieqsa ma nafux minn liema materjal kienet mahduma. L-iskultura ta' San Lawrenz hija għolja 63 centimetru, wiesa 26 centimetru u fonda 17-il centimetru.

Din l-istatwa għiet mahduma minn artist anonimu ta' skola Spanjola fuq stil barokk sempliċi. Inxrat minn irkant Spanjol xi snin ilu u bħalissa tħinsab għal xogħol ta' tindif u konservazzjoni professjonal.

Għeluq

B'hekk b'dawk il-kummenti minn uhud mill-esbituri se jibqaghlna tifkira miktuba ta' dak li kien hemm fil-wirja li saret sabiex jitfakkard dan l-anniversarju storiku, important u uniku. J'Alla jkun hemm iktar inizjattivi simili bħal dawn halli b'hekk jibqa' jinżamm haj il-kult Lawrenzjan li hu parti integrali tal-identità ta' Beltna.

hsbc.com.mt

2380 2380

HSBC

Approuvé par la Banque HSBC Bank Malta p.l.c., 116, Triq i-Arċisqof, Valletta VLT1444

MIFSUD GARAGE LTD.

IRONMONGERY

Għal dak kollu li wieħed ikollu bżonn għad-dar

56, LA VALLETTE STREET, VITTORIOSA

Tel: 2180 7535

BUILDING CONTRACTERS, PLANT FOR HIRE

Cranes

Bobcats

Tower ladders

Mini skips

Concrete mixer with High up

356 99499623

paul.ciliabros@gmail.com

PAUL CILIA

BOV PERSONAL LOANS
**THE CHOICE
IS ALWAYS YOURS**

All loans are subject to normal bank lending criteria and final approval from the Bank. The term of the loan must not go beyond retirement age.

More information is available from www.bov.com or contact 2131 2020.

Issued by Bank of Valletta p.l.c., 16, Triq San Zawwarja, il-Belt Valletta VLT1130
Bank of Valletta p.l.c. is a public limited company regulated by the
MFSA and is licensed to carry out the business of banking in terms of
the Banking Act (Cap. 371) of the Laws of Malta.

Breakaway Travel

Blacktown

George Vella
Managing Director

94 Cnr Main & Campbell Street
BLACKTOWN NSW 2148
PO Box 27, BLACKTOWN NSW 2148

Tel: 02 9622 7799

Fax: 02 9671 6706

Mobile: 0408 079 246

Email: gvella@breakawaytravel.com.au

*Proud to be associated with the Committee
of the St Lawrence Band Club, Vittoriosa, Malta*

